

Kansallisista tunnuksista näyttävästi hehkutellen

Pauliina Raento

TIETEESÄ
TAPAHTUU
44

Tero Halonen & Laura Aro (toim.): *Suomalaisen symbolit*. Atena, Jyväskylä 2005. 224 s.

Kun Turun Sinapin tuotanto siirrettiin Turusta Uppsalaan, Suomessa protestoitiiin "kansallisen symbolin" menetyksestä. Sinapin merkityksellistä suomalaisuutta jäsennettiin suhteessa ruotsalaisuuteen ja valtakunnan rajaan. Turkulaiset vastasivat uudella sinapilla, joka kavensi kiistel-lyn kilpailijan johtoa markkinoilla. Väärän sinapin julkinen pursottaminen lauantain saunamakkaran päälle lähenteli maanpetturuutta. Tunnepohjaisen kiistojen ja kiinnittymisen suhteellisuutta metakassa korosti se, että Turun Sinapin oli jo jonkin aikaa omistanut monikansallinen elintarvikejätti Unilever. Tuotemerkin ja tuotannon myymiseen ei ollut kiinnitetty kummoistakaan huomiota.

Turun Sinappi käy esimerkiksi symbolista, jonka ryhmä nostaa tunnukseseen yhteisöllisyyttään vahvistamaan. Tämänkaltaiset identiteetin tunnusmerkit korostuvat erityisesti silloin, kun ryhmä kokee olonsa uhatuksi ja haluaa vahvistaa jäsentensä tietoisuutta ja tunnetta omasta erityisyydestään ja yhteen kuulumisestaan. Turun Sinapin tapauksessa kansalaisia yhdistivät "globalisaation" kasvoton peikko ja monikansallinen suuryritys, joka yhtäkkiä määräsi kansallisesti tärkeistä asioista Suomen Turussa.

Kansallinen symboli voi siis olla arkinen ja nousta merkitykselliseksi nopeasti ja suunnittele-matta. Toista ääripäätä edustavat lipun ja kansal-

lishymnin kaltaiset valtion viralliset tunnukset, jotka räätälöidään kansallisen yhtenäisyyden juhlaviksi edustajiksi. Symbolit voivat syntyä niin ruohonjuuri- ja paikallistasolta ponnistaen kuin vallan rakenteissa ylhäältä alas etenevällä päätökselläkin. Ne voivat vaihtua vikkellästi-kin olosuhteiden muuttuessa. Tämä on ilmeistä vallankumouksissa ja -kaappauksissa, joissa pat-saita kaadetaan, pääkaupungin nimistö vaihde-taan ja liikkeelle lasketaan uudelleen kuvitettua valuuttaa. Olosuhteista riippuen muutoksia juhlitaan tai niitä vastustetaan "meille" vierai-na merkkeinä.

Kalevalasta kännyköihin

Sinappi ei ole mukana historioitsija Tero Halosen ja folkloristikko Laura Aron toimittamassa kirjassa, mutta ruisleipä, Koskenkorva ja salmiakki ovat. Näyttävästi kuvitettu, levollisesti taitettu ja laadukkaalle paperille painettu teos esittelee "suomalaisuuden" tunnusmerkkejä neljässä temaattisessa osiossa. Muistin, mielikuvien ja luonnon käsittely käynnistyy Kalevalasta, myyttisistä "kansanluonteen" ulottuvuuksista ja Volgan mutkasta. Kiinnittyminen maisemaan, maaseutuun ja metsään korostuvat. Kirjoitus kaupungeista "muistojen tihentymänä" kuvastaa kansalaisten urbaania arkea ja kansallismai-seman yhä joustavampaa käsitettä.

”Suomalaista kulttuuria” teoksessa edustavat merkittävät taideteokset, arkkitehtuuri, muotoilu ja Sibelius. 1990-luvulla popularisoitunut käsitys kulttuurista tunnistetaan, mutta tavallisten kansalaisten arjen mieltymyksiä edustavat sauvakävely ja Muumit ovat nekin menestyneitä kansainvälisiä vientituotteita ja Suomi-kuvan rakentajia. Syvemmälle kansalaisten päivittäiseen elämään pureutuu osuus, jossa käsitellään arjen ja juhlan ajallista rytmiä ”suomalaisuuden” jäsentäjänä. Ruoka, juoma, rintamamiestalo, kännykät ja saunominen ovat läsnä päivittäisissä toiminnoissa ja maisemassa. Eliitin johtamaan järjestelmälliseen ja mahtipontiseen kansalaiskasvatukseen palataan viimeisessä osuudessa, jossa keskitytään valtioon ja yhteiskuntaan. Täällä esitellään kansakunnan yhdistäjiksi ja määrittelijöiksi tietoisesti tuotettuja tunteita ja kunnianosoituksia, muun muassa siniristilippua ja arvonimiä. Valtiollista ja yhteiskunnallista isänmaallisuutta edustaa myös menetetty Karjala.

Kenen suomalaisuus?

Nimekkään, monitieteisen joukon laatiman koelman ajatus tiivistetään teoksen lopussa ruotiksi, englanniksi ja venäjäksi. Englanninkielisen tiivistelmän kuvaama kansallisten tunnusmerkkien kriittinen kontekstualisointi ja uudelleen arviointi esittää suomenkielisen toteutuksen melko ihanteellisessa valossa. Analyttisen otteen asemesta ”suomalaisuus” jää teoksessa pääsääntöisesti purkamatta ja kyseenalaistamatta, tosin yksittäisten kirjoitusten ote vaihtelee näiltä osin. Symbolin käsitteen paikoitellen varsin löyhä käyttö vesittää sen sisältöä. Siellä täällä esiintyvä isällisyys ärsyttää varsinkin silloin, kun meititellyllä vahvistetaan perusteettomia hokemia ”kansanluonteesta” (esim. s. 86: ”Kukaan ei voi pitää suomalaisia erityisen verbaalisina, pidämmehän hiljaisuutta erityisenä hyveenä.”). Osa esitellyistä ”symboleista” – esimerkiksi rintamamiestalo – oletetaan yleisesti niin tunnetuksi, ettei kuvitusta ole pidetty tarpeellisena.

Oma kysymyksensä on, ketkä kuuluvat tähän yrmyiseen puhelimessa innokkaasti pälättävään kansaan. Teoksessa suomalaiset näyttäytyvät valkoiseen, luterilaiseen ja heteroseksuaaliseen valtakulttuuriin kuuluvina hyvinvoivina miehinä ja naisina. Suomenruotsalaisten ja saamelaisten seurana eivät tälläkään kertaa ole romanit, muut etnis-kulttuuriset vähemmistöt, historiallisesti merkittävät uskonnolliset ryhmät tai maahan-

muuttajat perinteisesti määritellyn enemmistöidentiteetin haastajina. Homoeroottisista kuvistaan kuulun Tom of Finlandin (Touko Laaksosen) kaltaiset, maailmalla erittäin vaikutusvaltaiset Suomen tunnettuuden vahvistajat eivät hekään mahdu valtakulttuurin läpituunkemaan kirjaan. Kun Suomi esitetään harmonisena, yhtenäisenä ja tuoteistettuna kokonaisuutena ja kun identiteetin tunnusten sisäänrakennettu poliittisuus ja konfliktiherkkyys sivuutetaan, kriittinen tai vähemmistöön kuuluva lukija jää pohtimaan kansalaiskelpoisuuttaan.

Valtiollisiin rajoihin kiinnittyvän kansallisen identiteetin rakentamisessa tärkeä, Suomessa historiallisesti korkeatasoinen kartografia loistaa poissaolollaan. Teoksen ainoat, Suomen rajojen muutoksia selkeästi hahmottavat kartat sisältyvät maantieteilijä Petri Raivon kirjoitukseen Karjalasta. Visuaalisesti komeaa teosta olisivat täydentäneet harkiten laaditut kartat ja keskustelu niiden roolista itsenäistyvän valtion ja kansakunnan hahmottamisessa. Ne olisivat olleet yksi keino kyseenalaistaa tavanomaisia rajauksia ja pohtia kansallisvaltioita korostavan maailmankuvan asemaa ja vaikutusta. Miksi valtio on niin tärkeä? Kriittiset kysymykset ja vastaukset olisivat sopineet päätelmiin, joita ei ole. Sen sijaan asia päättyy kuin seinään neljännen osuuden jälkeen.

Mitä on kotimaisuus?

Esimerkiksi ruoka- ja juomakulttuurin ”kotimaisuudesta” kirjoittaminen korostaa Suomen hallinnollis-poliittisia rajoja. Mutta mitä on ”kotimainen ruoka” tai mikä on ”kansallinen keittiö” globalisoituvan, virtojen ja vuorovaikutuksen hallitsemissa maailmantalouden kontekstissa? Kahvia kutsutaan teoksessa ”kansallisuomaksi”, jota verrataan brittien olueeseen, ranskalaisten viiniin ja yhdysvaltalaisien kolalimuihin. Huomaamatta jää se, ettei kahvi kasva Suomessa. Kuitenkin siitä ”tuli arkijuoma 1870-luvulta lähtien” (s. 125). Miten ja milloin aluksi eksoottinen tuontitavara muuttui ”kansalliseksi”? Miksi siitä tuli rutiinia juuri tuolloin ja miten tämä ajoitus vaikutti juoman symbolien ulottuvuuden kehitykseen Suomessa?

Tämän teoksen perusteella itsenäisyyden aikana harjoitettu määrätietoinen kansalaiskasvatus on mitä ilmeisimmin onnistunut ja jatkuu edelleen, maansa valtakulttuuriin samastuvia kansalaisia ansiokkaasti kosiskellen. Englanninkielinen tiivistelmä osuu naulan kantaan todetes-

saan, että teos on aikansa tuote. Se on sitä myös muotokuvana kansalaiskasvatusta osaltaan ohjaavasta koulutetusta asiantuntijaeliitistä. Kirjassa toisinaan itsetarkoitukselliselta tuntuva ”suomalaisuuden” hehkuttaminen vahvistaa nationalismintutkija Benedict Andersonin tunnettua ajatusta ”kuvitellun yhteisön” rakentamisen menetelmistä ja ilmentymistä. Lukijan tarkoitus-

peristä riippuen teos sopiikin trendikkäästi isänmaalliseksi kahvipöytäkirjaksi tai identiteettiä, identiteettipolitiikkaa ja ikonografiaa kriittisesti käsittelevän yhteiskuntatieteellisen opetuksen oheismateriaaliksi.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston kulttuurimaantieteen professori ja tiedetoimittaja.